

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ
ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ
{Αφιερώνεται στα 144 χρόνια του ελεύθερου βίου της}
υποστρατήγου ε.α. Ζαρκάδα Νικολάου

Πρόλογος

Στο λόφο της Μονής της Αγίας Αικατερίνης του χωριού Καταρράκτη Άρτας και σε υπερμεγέθη σκληρό βράχο δίπλα στο παραδοσιακό πέτρινο αλώνι της Μονής υπάρχει εγχάρακτη επιγραφή, η οποία μας θυμίζει ότι “Ενθάδε έφαγε την 28.10.1881 ο Βασιλεύς Γεώργιος Α΄ μετά της ακολουθίας του”.

Στις γραμμές που ακολουθούν, σε μια λίαν περιληπτική ιστορική αναδρομή θα επιδιώξω να εξιστορήσω τους σπουδαιότερους αγώνες των κατοίκων της περιοχής Άρτας για την απελευθέρωσή τους μετά την Εθνεγερσία του 1821 και μέχρι την ημέρα της ενσωμάτωσής της στο Ελληνικό Βασίλειο {Ιούλιος 1881}.

Εισαγωγή

Οι ορεινές περιοχές της Ηπείρου όπως και γενικότερα όλοι οι ορεινοί όγκοι της ηπειρωτικής Ελλάδας αποτέλεσαν, κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, όχι μόνον το άσυλο των κυνηγημένων ελληνικών πληθυσμών, αλλά και τις κύριες εστίες αντίστασης κατά του οθωμανικού ζυγού. Οι ορεινοί αυτοί όγκοι αποτέλεσαν κρησφύγετα κλεφτών και αρματολών διευκόλυναν την επιβίωση του υπόδουλου ελληνισμού και διασφάλιζαν την ανετότερη επικοινωνία τους.

Προσωρινή Απελευθέρωση της Άρτας

Με την έναρξη της επανάστασης απελευθέρωσης της Πατρίδας μας, 25 Μαρτίου 1821, οι οπλαρχηγοί της Ηπείρου συγκεντρώθηκαν, συσκέφθηκαν και κατέληξαν σε ένα ευρύτερο επαναστατικό σχέδιο προσβολής των τουρκικών δυνάμεων για την απελευθέρωση της Ηπείρου.

Η εφαρμογή του σχεδίου άρχισε με την εξέγερση των κωμοπόλεων Συράκου και Καλαρρυτών {τέλη Ιουνίου – αρχές Ιουλίου 1821}, η οποία όμως λόγω της ελλείπους προπαρασκευής, αλλά και των ισχυρότατων τουρκικών δυνάμεων, οι οποίες ενήργησαν εναντίον τους, απέτυχε με ολέθριες συνέπειες για τους κατοίκους και των δύο αυτών κωμοπόλεων, οι οποίοι υποχρεώθηκαν να διασκορπιστούν και να εκπατριστούν.

Η κατάσταση στην Ήπειρο χειροτέρευσε σημαντικά με την παρουσία ισχυρότατων τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων, οι οποίες μεταφέρθηκαν για να καταστείλουν την ανταρσία του Αλή Πασά. Απέναντι στους τουρκοαλβανούς οι Σουλιώτες είχαν οργανώσει ισχυρότατη εστία αντίστασης.

Ο Αλή Πασάς πίεζε και ζητούσε επίμονα από τους Σουλιώτες να συντονιστούν στρατιωτικά με τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις της Ακαρνανίας και να συμπύξουν ενιαίο μέτωπο εναντίον των δυνάμεων του αρχιστρατήγου του τουρκικού στρατού Χουρσίτ Πασά με απώτερο σκοπό την απελευθέρωση των Ιωαννίνων.

Τελικά, η συμφωνία επισημοποιήθηκε τον μήνα Σεπτέμβριο του 1821 και προέβλεπε τη συγκέντρωση των περισσότερων ελληνικών δυνάμεων της Δυτικής Στερεάς στο Κομπότι και στο Πέτα, τον συντονισμό των ενεργειών με τους Σουλιώτες και τους Αλβανούς και την κατάληψη της Άρτας.

Η πολιορκία της Άρτας άρχισε στα μέσα Νοεμβρίου 1821. Υπήρξε ένας σκληρός, ανελέητος και φονικότατος αγώνας, κατά τον οποίο οι Σουλιώτες, κυρίως κατέδειξαν την μοναδική και απaráμιλλη αυτοθυσία και ηρωισμό τους. Επέτυχαν δε στις 17 Νοεμβρίου 1821 οι επαναστάτες Σουλιώτες και Ακαρνάνες υπό τον Γεώργιο Βαρνακιώτη την απελευθέρωση της Άρτας.

Δυστυχώς όμως, με υπαιτιότητα των Αλβανών, οι διαφορές και οι αντιπαλότητες διέλυσαν την ελληνοαλβανική συμμαχία, η οποία είχε συνασπισθεί μεταξύ των στερεοελλαδιτών, των σουλιωτών και των αλβανών. Η διάλυση της συμμαχίας αυτής έθεσε σε άμεσο κίνδυνο και οδυνηρή δοκιμασία τις ελληνικές δυνάμεις, οι οποίες απειλούμενες σοβαρά, προτίμησαν να εγκαταλείψουν την Άρτα και μαζί με πολλούς πρόσφυγες κατοίκους της πόλης να κατευθυνθούν προς το Κομπότι και το Πέτα.

Κατά τον τρόπο αυτό ναυάγησε και απέτυχε η επιχείρηση αυτή και συνεπώς η απελευθέρωση της Άρτας ήταν προσωρινή και ελάχιστων μόνον ημερών. Παρά ταύτα είχε σοβαρότερες κοινωνικές, στρατιωτικές και οικονομικές δυσμενείς επιπτώσεις στο ελληνικό στοιχείο της περιοχής, δεδομένου ότι αποδυνάμωσε την ελληνική επιθετική δραστηριότητα και εξασθένησε σημαντικά τα κυριότερα ερείσματα της ελληνικής αμυντικής τακτικής.

Στη συνέχεια, ένα άλλο μεγάλης ιστορικής σημασίας γεγονός, επιδείνωσε την κατάσταση των επαναστατημένων ηπειρωτών της περιοχής Άρτας, είναι η θλιβερή ήττα των ελληνικών δυνάμεων και φιλελλήνων στη μάχη του Πέτα {Ιούλιος 1822}.

Το Επαναστατικό Κίνημα του Ραδοβιζίου το 1854

Στα τέλη του έτους 1853 η στάση και η συμπεριφορά των τουρκικών αρχών άρχισε να μεταβάλλεται απέναντι στον υπόδουλο ελληνισμό της Ηπείρου. Η ανασφάλεια και η αναταραχή του ελληνικού στοιχείου κορυφώθηκαν στη χαραυγή του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Ιδιαίτερα έκρυθμη ήταν η κατάσταση στην περιοχή Ραδοβιζίου της Άρτας. Η έξαρση του ληστρικού φαινομένου και η προσθήκη μιας σειράς από θλιβερά γεγονότα προετοίμασαν την επαναστατική κινητοποίηση των υπόδουλων κατοίκων της περιοχής.

Μπροστά στον κοινό κίνδυνο οι οπλαρχηγοί της περιοχής ένωσαν τις μικρές δυνάμεις τους, παρέβλεψαν τις διαφορές τους και αποφάσισαν ενωμένοι και από κοινού να αντιμετωπίσουν τον κοινό εχθρό τους. Το επέτυχαν στις πρώτες συγκρούσεις, που έγιναν στην περιοχή, στο τέλος του μήνα Δεκεμβρίου του 1853 καθώς και στις πρώτες ημέρες του Ιανουαρίου του έτους 1854. Οι νικηφόρες αυτές συγκρούσεις μετέδωσαν παντού την επαναστατική φλόγα και προετοίμασαν την περιοχή για τον μεγάλο ξεσηκωμό.

Με πρωτοβουλία και απόφαση των οπλαρχηγών κλήθηκε ο λαός των ορεινών περιοχών της Άρτας στις 15 Ιανουαρίου του 1854 να συγκεντρωθεί στο μοναστήρι των Γενεθλίων της Θεοτόκου στο χωριό Μεγαλόχαρη προκειμένου ν' αρχίσει ο αγώνας.

Στη Μεγαλόχαρη συγκεντρώθηκε ικανός αριθμός επαναστατών, οι οποίοι, αφού πρώτα ορκίστηκαν στο ιερό ευαγγέλιο, στη συνέχεια συνέταξαν προκήρυξη με

την οποία διακήρυσσαν ότι “δεν θέλομεν ρίψει τα όπλα εν ουδεμία περιπτώσει και περιστάσει εάν δεν ανακτήσομε την ελευθερία μας”.

Οι εξεγερθέντες αντιπροσώπευσαν τον ξεσηκωμένο υπόδουλο ελληνισμό της Ηπείρου. Οι συνεχείς επιτυχίες τους προκάλεσαν στους τούρκους τον πανικό. Πολλές ήταν οι νικηφόρες μάχες που έδωσαν στις ορεινές περιοχές και κατέληξαν σε πανωλεθρία των υπέρτερων τουρκικών δυνάμεων. Μέχρι στις 2 Ιανουαρίου είχαν απελευθερώσει ολόκληρη την ορεινή περιοχή του Ραδοβιζίου και των Τζουμέρκων. Ταυτόχρονα με προκήρυξη ενημέρωσαν τους ευρωπαίους προξένους και απευθύνθηκαν και προς τους “Πανέλληνες” ζητώντας την συμπαράσταση στον αγώνα για την απόκτηση της ελευθερίας τους. Μεταξύ των άλλων διακήρυσσαν ότι “είναι πόλεμος του Ελληνισμού κατά των Τούρκων, της Ευρώπης κατά της Ασίας, του φωτός κατά του σκότους. Θεωρούμεν φίλον πάντα τον συντρέχοντα ημάς προς εδραίωσιν της χριστιανικής αδελφότητας εν ελευθερία, ισοτιμία και ισονομία”.

Οι επαναστάτες μετά τις επιτυχίες και την εδραίωσή τους στις ορεινές περιοχές, στις 31 Ιανουαρίου 1854 προχώρησαν στην μεγάλη επίθεση κατά της Άρτας, η οποία κατέληξε σε προσωρινή κατάληψή της και σύντομη αποχώρηση των επαναστατών από αυτή, λόγω της ιδιαίτερης ρευστής κατάστασης, που επικρατούσε μέσα σ’ αυτή.

Οι επεμβάσεις των ξένων διπλωματών και ο διαγραφόμενος κίνδυνος διακοπής των ελληνοτουρκικών διπλωματικών σχέσεων δημιούργησαν στις επαναστατημένες δυνάμεις ιδιαίτερα δυσοίωνες συνθήκες για τη συνέχιση του αγώνα τους με άμεση συνέπεια από τον μήνα Απρίλιο του έτους 1854 να αρχίσει η αντίστροφη πορεία του επαναστατικού κινήματος. Με τις συγκρούσεις δε που έλαβαν χώραν με της 12 Απριλίου καταδείχτηκε αφ’ ενός μεν η έλλειψη συντονισμού αφ’ ετέρου δε η αδυναμία της αντιμετώπισης των υπέρτερων τουρκικών δυνάμεων.

Η τελευταία και καθοριστική για την τύχη του επαναστατικού κινήματος του Ραδοβιζίου επιχείρηση έλαβε χώρα στην περιοχή στις 12 Μαΐου 1854, κατά την οποία την ήττα των επαναστατών ακολούθησαν η πυρπόληση και η λεηλασία των ορεινών χωριών της περιοχής.

Η Ηπειρωτική Εξέγερση του 1878

Με την γενικότερη αποφασισθείσα ηπειρωτική εξέγερση το έτος 1878 καθορίστηκε για την 20 Ιανουαρίου επαναστατική ενέργεια στην περιοχή Ραδοβιζίου Άρτας. Η περιοχή κρίθηκε κατάλληλη και επίκαιρη, λόγω της στενής επικοινωνίας με το ελεύθερο ελληνικό κράτος στην περιοχή Αιτωλοκαρνανίας, και έδιδε την δυνατότητα επιτυχίας.

Δυστυχώς όμως, μια σειρά δυσμενών και θλιβερών γεγονότων, όπως η έλλειψη συντονισμού των επαναστατών, και τα τεράστια σφάλματα των μελών της Κεντρικής Επιτροπής, που δεν είχαν φροντίσει ούτε για τον απαραίτητο εξοπλισμό των τμημάτων, οδήγησαν την όλην ενέργεια σε μοιραία αποτυχία και λίγο έλλειψε να υποστεί τρομερά και φρικτά αντίποινα ο ελληνικός πληθυσμός της περιοχής.

Οι ενέργειες των επαναστατών για την εδραίωση του κινήματος στις ορεινές περιοχές της Άρτας και την επέκτασή του σε ολόκληρη την Ήπειρο αποδείχθηκαν

μάταιες και μόλις που κατόρθωσαν να διασώσουν τα γυναικόπαιδα, τα περισσότερα των οποίων διέφυγαν προς το ελεύθερο ελληνικό κράτος, την περιοχή της Ακαρνανίας.

Η ηπειρωτική αυτή εξέγερση, εκτός από το ατυχές και άδοξο τέλος, προκάλεσε και τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα λόγω ανεξέλεγκτων διαστάσεων, που προσέβαλε στην περιοχή της ορεινής Άρτας το ληστρικό φαινόμενο και η απάνθρωπη καταπίεση των υπόδουλων ελλήνων από τα άτακτα τμήματα των τουρκοαλβανών.

Η Διπλωματική Απελευθέρωση της Άρτας

Στο Συνέδριο του Βερολίνου 1878 – 1881 τα περισσότερα κράτη είχαν προσανατολισθεί στην απόδοση της Ηπείρου και της Θεσσαλίας στην Ελλάδα.

Μετά από συνεχείς και μαραθώνιες συζητήσεις, αλλά και διαρκείς διπλωματικές επιφυλάξεις των ευρωπαϊκών κρατών, ο αγώνας δρόμου κατέληξε στην υπογραφή στις 20 Ιουλίου 1881 της ελληνοτουρκικής συνθήκης, σύμφωνα με την οποία η Θεσσαλία και η επαρχία της Άρτας της Ηπείρου, με όριο τον ποταμό Άραχθο, παραχωρούνταν οριστικά στην Ελλάδα.

Τρεις ημέρες αργότερα ο ελληνικός στρατός, μέσα σε παραλήρημα ενθουσιασμού των κατοίκων, έμπαινε στην πόλη της Άρτας.

Επίμετρο

Η ενσωμάτωση της Θεσσαλίας και του νομού Άρτας στο Ελληνικό Βασίλειο τον Ιούλιο του 1881 αποτελεί την πρώτη σημαντική επέκταση των ελληνικών συνόρων μετά την Επανάσταση του 1821.

Με τον καθορισμό του ποταμού Αράχθου ως όριο μεταξύ του Ελληνικού Βασιλείου και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην περιοχή της Ηπείρου εγκαταστάθηκαν δυο τελωνειακοί σταθμοί στις γέφυρες αυτού, ήτοι της παραδοσιακής και της πέτρινης μονότοξης της Πλάκας. Το όριο μετά την γέφυρα Πλάκας ακολουθούσε τον Καλαρρυτινό χείμαρρο και συνέχιζε με το αντίστοιχο της Θεσσαλίας.

Η ενσωμάτωση αυτών αποτέλεσε ένα σταθερό βήμα προς την εθνική ολοκλήρωση και ενίσχυσε το ηθικό του ελληνικού λαού. Η δε Άρτα έγινε σημαντικό και στρατηγικό κέντρο της περιοχής.

Ευχαριστώ για την φιλοξενία.

Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2025.

ΠΗΓΕΣ

- Κων. Βακαλόπουλου. Ιστορία της Ηπείρου.
- Τζουμερκιώτικα Χρονικά {τεύχος 15}.
- Βικιπαίδεια,